

NOVI PRILOZI O ŽIDOVIMA U KOPRIVNICI I OKOLICI OD KRAJA 18. STOLJEĆA DO 1848. GODINE

NEW CONTRIBUTION ON JEWS IN KOPRIVNICA AND NEIGHBORING AREA FROM LATE 18TH CENTURY TO YEAR 1848

Ljiljana Dobrovšak

Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«

Marulićev trg 19

10000 Zagreb

ljiljana.dobrovsak@pilar.hr

Primljeno / Received: 30. 10. 2007.

Prihvaćeno / Accepted: 7. 5. 2008.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 94(497.5 Koprivnica=411.16)

"1781/1848"

SAŽETAK

Židovi u Koprivnici trguju već od sredine 18. stoljeća, a prve su se židovske obitelji u Koprivnici naselile tek oko 1800. godine, dok se u okolici Koprivnice naseljavaju i nešto ranije. Do 1848. godine Židovi se polagano, ali kontinuirano naseljavaju u Koprivnicu. Iako se njihov broj u gradu kreće od oko 40 duša ili samo osam obitelji, one uspijevaju stvoriti jezgru buduće židovske zajednice utemeljenjem općine, groblja, Chevre Kadische i popratnih vjerskih sadržaja.

Ključne riječi: Židovi, Koprivnica, doseljavanje, popisi

Key words: Jews, Koprivnica, settlement, and census polls

UVOD

Između 15. i 17. stoljeća nema podataka o stalno naseljenim Židovima u sjevernoj Hrvatskoj, nego se oni pojavljuju sve učestalije početkom 18. stoljeća, kada kao »putujući trgovci« posjećuju sajmove u sjevernoj Hrvatskoj.¹ Prva pojava Židova u krajevima oko rijeke Drave zabilježena je sredinom 18. stoljeća kada Židovi kao trgovci pokućarci dolaze u ove krajeve, obilaze sela i nude svoju robu, no zbog zakona o ne zadržavanju vraćaju se kući (po zakonskom članku 19./1729. Ugarskog sabora - dopušteno im je bilo *pravo térgovanja*, ali ne i stalni boravak na prostorima Kraljevine Hrvatske i Slavonije).² Židovi se u Hrvatsku doseljavaju iz različitih dijelova Europe, ali u Podravini prednjače aškenaski Židovi doseljeni iz srednje Europe koji prvo naseljavaju zapadne ugarske županije pa se nakon toga sele u manja trgovišta i gradiće u blizini hrvatsko-ugarske granice.³ Nakon *Tolerancijskog edikta* kralja Josipa II. iz 1781. i *Patenta Gens Judaica* koji se za Ugarsku i Hrvatsku primjenjivao od 31. ožujka 1783. znatno se poboljšao položaj Židova na prostoru Ugarske, a on je ujedno i omogućio trajnije naseljavanje Židova u Hr-

¹ *Katalog izložbe, Židovi na tlu Jugoslavije*, MUO, Zagreb, 1988, 136.

² Mirjana GROSS / Agneza SZABO, *Prema hrvatskom građanskom društvu*, Zagreb, 1992, 418.-419.

³ Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj - migracije i promjene u židovskoj populaciji*, Zagreb, 1997, 13.

vatsku, pa tako i Podravinu.⁴ Njime su Židovi dobili dozvolu boravka u nekom mjestu, no to ipak nije značilo da Židovi u mjestu smiju posjedovati kuću ili druge nekretnine, zemlju, niti da se smiju baviti svim poslovima i obrtima. Patent *Gens Judaica* određivao je manjem broju Židova mogućnost da postanu »tolerirani«. Zbog toga bi im na njihove zahtjeve mjerodavne vlasti izlazile u susret i davale dozvole naseljavanja. U dozvolama koje su odobravale stalni boravak, a bile su u skladu s Patentom *Gens Judaica* navedeni su i uvjeti kojih su se Židovi morali pridržavati ako su se željeli naseliti. Smjeli su imati vjersku općinu (*kehilu*) koja će zadovoljavati njihove vjerske potrebe, molitveni dom (ali ne zasebno kao zgradu, nego unutar obiteljskih iznajmljenih kuća), rabina i ritualno kupalište (*mikvu*). Za boravak u Ugarskoj Židovi su bili dužni plaćati tzv. tolerancijsku taksu, koja je uvedena 1749. godine, odredbom kraljice Marije Terezije. Iz godine u godinu po županijama i gradovima Židovi su se, kao i njihova imovina popisivali kako bi se na osnovi dobivenih podataka određivala tolerancijska taksa po glavama obitelji. Od 1783. do 1840. godine za Židove iz Ugarske izdani su brojni zakoni koji su im onemogućavali boravak i poslovanje, da bi 30-ih godina 19. stoljeća akcijom liberalnih vođa u Ugarskoj došlo do preokreta te se tada u Ugarskom saboru na dnevnom redu pokreće pitanje emancipacije Židova. Godine 1840. odlukom Ugarskog sabora i člankom 29./1840. Židovima su neke zabrane ukinute te su dobili dozvolu boravka u rudarskim mjestima u Ugarskoj, ali i u njezinim pridruženim zemljama (time se misli na Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, op.a.).⁵ Do 1848. godine život židovskih zajednica uglavnom se kretao unutar normativnih zakona, a najveće olakšanje doživjeli su 1846. godine kada je ukinuta tolerancijska taksa. Židovi su se u Kraljevini Hrvatskoj do izbijanja revolucije 1848. naseljavali prvo na selu, pa zatim u manjim mjestima, trgovištima i tek kasnije, usporedo s razvojem gradova i gospodarstva, sele u veće gradove pa se takav razvoj može pratiti i kod doseljavanja Židova u Koprivnicu.

NASELJAVANJE ŽIDOVA U KOPRIVNICI I NJEZINOJ OKOLICI DO 1848. GODINE

Prvi židovski doseljenici spominju se u svim predjelima Kraljevine Hrvatske i Slavonije već u 17. stoljeću, iako vladari Habsburške Monarhije poduzimaju sve kako bi im stalni boravak u Monarhiji zabranili. Već od kraja 17. i cijelo 18. stoljeće Hrvatski je sabor davao instrukcije svojim delegatima na Ugarskom saboru u kojima je tražio potvrdu da je katolička vjera jedina priznata u Hrvatskoj (1634., 1637., 1642., 1728., 1743.)⁶ te da se na ovim prostorima ne naseljavaju inovjernici (1609., 1671., 1681., 1682., 1728.).⁷ Na te instrukcije Ugarski je sabor odgovorio potvrdom zaključka iz 1687. u kojem je odredio da u cijeloj Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji ne mogu imati imanje one osobe koje nisu rimokatoličke vjere pa se ta odredba protezala i na Žido-

⁴ Krešimir ŠVARC, *Kratka povijest koprivničke židovske zajednice, Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, Zagreb, 1998, 378; Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske - Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850. - 1860.*, Zagreb, 1985, 361.; Mirjana GROSS, *Židovi u Habsburškoj Monarhiji u 19. stoljeću, Gordogan, siječanj-travanj, 23.-24.*, Zagreb, 1987, 26.

⁵ Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj - židovske zajednice*, I., drugo nadopunjeno izdanje, Zagreb, 2004., 23.-24.

⁶ *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. I., 1631.-1693., Zagreb, 1958., 37, 73., 102.; *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. III., 1714.-1735., Zagreb, 1961., 235., *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. IV., 1735.-1743., Zagreb, 1964., 406.

⁷ *Zaključci Hrvatskog sabora* sv. I., 1631.-1693., Zagreb, 1958, 61., 311., 398., *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. III., 1714.-1735., Zagreb, 1961., 235. sv. IV., Zagreb, 1964.

ve.⁸ Židove na prostoru današnje Podravine možemo susresti još u vrijeme vladavine Osmanlija. Navodno se u selu Drnju u 17. stoljeću obavljala razmjena zarobljenika, a istodobno je to bila karantena za obranu od kuge ali i raštel za trgovanje pa se, prema nekim neslužbenim podacima (L. Brozović), tu spominju prvi židovski trgovci vjerojatno s područja Osmanskog Carstva. Prema Brozoviću, ti židovski trgovci su se u raštelu i nastanili.⁹ Ujedno se u raštelu obavljala i razmjena zarobljenika u kojoj su prema nekim pretpostavkama s osmanske strane sudjelovali i Židovi, koji su pri razmjeni zarobljenika živjeli u odvojenom dijelu, tj. u protuosmanskoj utvrđi.¹⁰ U 18. stoljeću (najraniji spomen je u drnjanskoj župnoj spomenici iz 1740.) jedan dio napuštene utvrde u Drnju zove se *Židovaroš*. Pri tome se nijednom ne spominju Židovi, ali se za dio utvrde koristi spomenuti izraz pa je očigledno da je riječ o starijoj tradiciji doseljavanja židovskog stanovništva, pa čak i mogućnost postojanja geta za Židove.¹¹ Drugo najbliže trgovište u Podravini gdje su Židovi također tijekom 17. stoljeća živjeli je Legrad. Legrad se smjestio na trgovačkom putu prema Koprivnici, a ujedno je bio na razmeđu židovskih migracija iz zapadne Ugarske u Međimurje i Čakovec, a s druge strane i na putu prema središnjoj Hrvatskoj i Slavoniji. Na planovima Giovannija Giuseppea Spalla 1670. i 1671. nalazi se ucrtano židovsko naselje »Juden Statt« koje se razvilo izvan utvrđenog dijela grada.¹² U spisima legradskog magistrata (1672.) među prisežnicima spominje se Samuel Ujláki, koji bi po imenu mogao biti Židov.¹³ Potvrdu za prisutnost Židova nalazimo i u popisu davatelja poreza za Legrad iz 1676. jer se tada skupljao porez i od Židova, no ne navodi se za koliko obitelji niti se navode njihova imena. Prvi pouzdani podatak o stalnoj naseljenosti Židova u Legradu potječe tek iz kanonskih vizitacija 1698. godine.¹⁴ Prema tome bismo mogli zaključiti da su prvi Židovi u Podravinu vjerojatno počeli dolaziti početkom 18. stoljeća iz susjednih ugarskih županija kako bi se na ovim prostorima bavili trgovinom, ali se zbog ranije navedenih zakona nisu smjeli zadržavati. Uz te putujuće trgovce u krajevima oko rijeke Drave susrećemo i tzv. privremeno nastanjene Židove i pokućarce koji dolaze u Podravinu iz ugarskih županija Zale i Somogya radi trgovine, obilaze sela, obavljaju svoju djelatnost te se krajem tjedna, prije sabata, vraćaju kući.

⁸ Magdalena LONČARIĆ, *Tragom židovske povijesti i kulture u Varaždinu*, Gradski muzej Varaždin, Varaždin, 2003., 7.; *Corpus Juris Hungarici- Magyar Törvénytar*, vol. III., (1657.-1740.), Budapest, 1901., 350., Spomenutu zabranu izdao je Leopold I. u zaključku Ugarskog sabora 23./1687. i glasi *Ad conservandam porro animorum concordiam, publicam regni tranquillitatem, quae in unitate religionis potissimum consistere, ex eaque in modo fati regni stabilitate fuisse dignoscitur: §.1. Ex benigna suae majestatis annuentia conclusum est: ut in iisdem Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae regnis, secundum municipales eorundem leges, hoc loci confirmatas: tam in partibus sub jurisdictione eorundem ad praesens existentibus, quam in futurum juxta clementem suae majestatis sacratissimae resolutionem ad eandem legitime reapplicandis, soli catholici possessionis bonorum, uti hactenus, ita imposterum, sint capaces.*

⁹ Leander BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, Koprivnica, 1978., 47.

¹⁰ Ljiljana DOBROVŠAK, Židovi i njihov utjecaj na transformaciju podravskog višegranica krajem 19. i početkom 20. stoljeća, *Podravina*, br. 6., prosinac, Koprivnica, 2004., 24.; Hrvoje PETRIĆ, Vom Handel im alten Koprivnica (17.-19. Jh), *Podravina*, br. 2., Koprivnica, 2002., 99.-114.

¹¹ Hrvoje PETRIĆ, *Koprivnica u 17. stoljeću*, Okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu, Samobor, 2005., 261.

¹² Mirela SLUKAN ALTIĆ, Legrad - grad na sutoku rijeka i između država, *Podravski zbornik*, 28., Koprivnica 2002., 115., M. KLEMM, Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u Bečkom vojnopovijesnom muzeju, *Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU*, br.1., Varaždin, 1986., 198.

¹³ Hrvoje PETRIĆ, Vom Handel im alten Koprivnica (17.-19. Jh), prema HDA, Trgovište Legrad, knj.1 (zapisnici magistrata 1672. - 1703.)

¹⁴ *Magyar-Zsidó oklevéltár-Monumenta Hungariae Judaica (MZO)*, ured. Grünwald Fülöp és Scheiber Sándor, V./I. kötet 1096.-1700., Budapest, 1959., 401.-402.; LJ. DOBROVŠAK, Židovi i njihov utjecaj, 24., H. PETRIĆ, Vom Halden im alten Koprivnica, 109.-110., Hrvoje PETRIĆ, *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i ranomoderno doba*, Zbornik radova, Zagreb, 2004., 67.-68. (prema Kanonskim vizitacijama, Prot. 71./II., 208.-220.

Sredinom 18. stoljeća Židovi počinju boraviti u gradovima s prešutnom dozvolom lokalnih i vojnih vlasti. U samoj Koprivnici prvi tragovi Židova zabilježeni su u vrijeme generala Becka 1753. koji im je omogućio trgovanje u gradu. Oni nisu živjeli unutar grada, nego su dobavljali odijela (*mandure*) za austrijsku vojsku pa su zbog toga bili pod zaštitom vojnih vlasti.¹⁵ L. Brozović navodi da su ti Židovi u vrijeme generala Becka stanovali nedaleko od šume zvane Crna gora, »pri galgah« zajedno s Romima, gdje je bilo gradsko stratište, strvinište i kuća gradskog krvnika.¹⁶ Njihov boravak u Koprivnici nije bio dugog vijeka jer se već 6. travnja 1756. na sjednici Hrvatskog sabora govori o uklanjanju Židova s područja pod vojnom upravom u Koprivnici.¹⁷ Od sredine 18. stoljeća u dokumentima se mogu pratiti židovski trgovci imenom i prezimenom. Tako se do sada mislio da je prvi imenom zabilježeni Židov u Koprivnici Izak David Jeüescher 1774. židovski trgovac iz Osmanskog Carstva, tj. Sofije, koji je iz Trsta krenuo u Zemun, a uhapšen je u Koprivnici.¹⁸ Podaci iz ugarskih arhiva pružaju nam drugu sliku ranonovovjekovne povijesti Židova u Koprivnici i okolici. U Koprivnici je prvi Židov imenom zabilježeni Sámuel Wolff, koji se u dokumentima navodi kao »*Jud von Koprainitz aus Croatiën*«, a on se 1756. sporio po pitanju trgovačkog posla s gradskim trgovcem Gottliebom Schindlerom.¹⁹ Sljedeći poznati Židov je Marko Lazarovics, po čijem se imenu i prezimenu ne bi moglo reći da je Židov, ali koji se navodi u popisu Židova iz 1768., kao *Židov iz Kaproncze* i plaća toleranciju od 4 florena.²⁰ Godine 1769. kao stalni naseljenik Koprivnice spominje se i Židov Bozmayer,²¹ a nije poznato što se s njim dogodilo.

U većini gradova sjeverne Hrvatske i Slavonije (Križevci, Koprivnica, Bjelovar, Osijek i dr.) Židovima je tijekom 18. stoljeća u skladu sa zakonom iz 1729. godine bilo dopušteno jednodnevno do trodnevno zadržavanje na sajmovima, uz plaćanje boravka.²² Kako je ranije već navedeno, Židovi Ugarske plaćali su kao obavezan porez tolerancijsku taksu (uglavnom u ugarskim županijama), a uz nju u Hrvatskoj i Slavoniji, nametnuta im je još tzv. glavarina ili boravišna kazna²³ koju su plaćali pri dolasku na gradske sajmove 1-4 forinte za svaki dan i od svake glave, ovisno

¹⁵ Gavro SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću, *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, III., Zagreb, 1901., 185.-194. Autor u tekstu navodi dopis Koprivčana.- *donec commandans a Beck eandem (liberam stationem) in Jurisdictionem Generalantanssem propter arendas pactatae mundurae militaris non non induxisset...* iz Acta Consiliarum Croatica, 1753.

¹⁶ L. BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, 47.

¹⁷ *Zaključci Hrvatskog sabora*, sv. VII., Zagreb, 1970., 148. *Articulus secundus: De Iudaeorum ex iurisdictione militari Capronzensi amotione. Pientissimam et in unius solum verae fidei orthodoxae in Regnis hisce conservationem et incrementum benignissime tendentem Suae Sacratissimae Caesareo-Regiae Maiestatis resolutionem, qua mediante amotionem Iudaeorum ex iurisdictione militari Capronzensi generali a Beck per suum canale demandata, esse clementissime intimat Sua Maiestas Sacratissima, venerabundi suscipiunt Domini Status et Ordines. Pro cuiusmodi benignissimae resolutionis Caesareo-regiae effectiva executione penes communicationem illius praefatus Illustrissimus Dominus generalis a Beck literatorie nomine Dominorum Statuum et Ordinum requirendus esse statuitur. Cui simul ratione exemplaris Egregio Ioanni Svagel, iudici nobilium comitatus Crisiensis, administratae satisfactionis gratiarum actoreae cum reciproca in occursu circumstantiarum punctualis administrationis iustitiae assecuratione rescribendae decernuntur.*

¹⁸ HDA, *Acta Consilia Regium Croatica*, E 68., 1774.; Gavro SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću, 192. Vlasti u Koprivnici su pitale Varaždin što da s židovskim zarobljenikom rade.

¹⁹ *Magyar-Zsidó oklevéltár-Monumenta Hungariae Judaica (MZO)*, ured. Scheiber Sándor, XIII. kötet 1296.-1790., Budapest, 1970., 422.-424., Lj. DOBROVŠAK, Utjecaj Židova, 25.

²⁰ *Magyar-Zsidó oklevéltár-Monumenta Hungariae Judaica (MZO)*, Scheiber Sándor, XVI. kötet 1412.-1770., Budapest, 1974., 206., Lj. DOBROVŠAK, Utjecaj Židova, 25.

²¹ Gjuro Stjepan DEŽELIĆ, *Židovi u Hrvatskoj, Dragoljub ili Upisnik kalendar*, Zagreb, 1905., 26.

²² *Katalog izložbe - Židovi na tlu Jugoslavije*, 136. G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj, Tolerancijalna taksa u zagrebačkoj županiji, *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, Zagreb, IV, 1902; 189.-192.

²³ G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj, Tolerancijalna taksa u zagrebačkoj županiji, 189.-192.

o županiji (to je zakon izdan 1521., koji se s vremenom u nekim krajevima zaboravio, a u nekima je postao običaj koji je jedno mjesto preuzelo od drugog).²⁴ Zbog nametnutih obaveza tolerancijske takse i glavarine, ugarski su se Židovi potužili kraljici i Hrvatskom kraljevskom vijeću.²⁵ U povodu ovoga Dvor je naredio da od Židova koji u mjestu stanovanja plaćaju tolerancijsku taksu lokalne vlasti ne mogu tražiti nikakve druge dažbine ako oni prolaze njihovim zemljama radi trgovine te da će u pogledu trgovačke takse, mostarine i maltarine biti izjednačeni s kršćanskim trgovcima (1771.).²⁶

Budući da županije nisu odustajale od glavarine, nego su počele tražiti od Dvora da se Židovi istjeraju, o tom pitanju i nalogu kraljevske kancelarije u Varaždinu proveda se istraga 1770./71.²⁷ O pitanju glavarine raspravljalo se dvije godine u Hrvatskom kraljevskom vijeću. Tijekom rasprava, da bi se uvidjelo pravo stanje stvari, svaka županija i grad morali su zauzeti vlastito stajalište o »glavarini« (1771.) pa je na kraju kraljica Marija Terezija odobrila navadu (običaj) hrvatskih gradova koja se tijekom godina razvila. Iz odgovora županija i gradova može se zaključiti da je svuda postojao drukčiji običaj. Koprivnička županija potvrđuje da im naplaćuje poseban namet od 1769., ali su nakon toga donijeli odluku da ih ne puštaju na godišnje sajmove te mole da ih se odstrani.²⁸ Usprkos negativnoj odredbi, Židovi iz susjednih županija (bačke, baranjske, torontalske, tolnavske, zaladske i somogyke) sve više dolaze i trguju po hrvatskim županijama pa tako dolaze i u Koprivnicu.²⁹ Da su prisutni u okolici te da dolaze u grad Koprivnicu na sajam, vidljivo je i iz molbe Koprivničanca koji 1770. godine pitaju Križevačku županiju koji namet da uzimaju od Židova kada trguju u gradu.³⁰ Iako Židovi dolaze trgovati u Koprivnicu, prve stalno zabilježene obitelji u Koprivnici su tek s početka 19. stoljeća. One su stanovale izvan grada iako se može pretpostaviti da su u selima oko Koprivnice živjele i ranije.³¹

Nakon objave Patenta *Gena Judaica* za Ugarsku 1783. na područje Podravine počeli su se za stalno doseljavati Židovi. U početku oni naseljavaju susjedna koprivnička sela jer im je za ulazak u grad potrebna dozvola gradskih vlasti. U kojem su se broju Židovi naselili u Hrvatsku, nedugo nakon objave Patenta, govori Jozefinski popis koji se provodio na području civilne Hrvatske i Slavonije (1785. - 1787.) na osnovi 7 županija (Križevačka, Severinska, Varaždinska, Zagrebač-

²⁴ Josephus Nic. KOVACHICH, *Sylogae Decretorum Comitatum Inclyti Regni Hungariae*, tomus II., Pestini, 1818., G. Schwarz smatrao je u svom tekstu »Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću« objavljenom u *Arhivskom vjesniku* i ovdje citiranom da uvedena glavarina Židovima nije bila zakon, nego običaj koje je jedno mjesto preuzelo od drugoga, no autorica ovog teksta došla je do zaključka da je ubiranje glavarine bio zakon koji je izdao Ludovik u svom II. dekretu čl.12./1521. koji se zove *Taxa Judaeorum per Caputa* i glasi: §.1. *Item: quod Judaei, ubicunque, et in quorumcunque bonis residentes, et constituti, per singula capita, seu de singulis capitibus, hoc est viri, et muliers, ac Juvenes pueri et puellae solvant florenum unum.* §. 2. *Juxta tamen rerum suarum exigentiam, ut pauperes a ditioribus, in hujusmodi contributionibus, adjuventur.*

²⁵ Slavko GAVRILOVIĆ, *Jevreji u Sremu u XVIII i prvoj polovini XIX. veka*, Beograd, 1989., 7; G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. st., 189.; HDA-Srijemska županija, Prot. Congregationalia, 1379, 1429 ex 1770.

²⁶ S. GAVRILOVIĆ, *Jevreji u Sremu*, 7.HDA- Srijemska županija, a.c. 161/1771.

²⁷ G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. st., 189.

²⁸ G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII.st., 187., 189.-190.

²⁹ S. GAVRILOVIĆ, *Jevreji u Sremu*, 7.

³⁰ G. SCHWARZ, Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u XVIII. st., 190.-191.; Običaj je bio da za sajmove plaćaju 2 forinte, na što su se Židovi žalili jer već plaćaju tolerancijsku taksu. U Koprivnici je taj običaj postojao od 1769. godine. I bilo im je dozvoljeno dolaziti samo na sajmove, za razliku od drugih gradova Požege i Srijema gdje su mogli dolaziti i druge dane.

³¹ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, kut. 76/1796., LJ. DOBROVŠAK, Utjecaj Židova, 25., Lj. DOBROVŠAK, Židovska zajednica u Moslavini, 120., Križevačka županija je na dopis Ugarskog namjesničkog vijeća potvrdila da na njezinu teritoriju nema stalno naseljenih Židova, osim nekih slučajnih pojedinaca (na prostoru Herešina) koji plaćaju tolerancijsku taksu.

ka, Požeška, Srijemska, Virovitička) i 8 slobodnih gradova (Bakar, Rijeka, Koprivnica, Karlovac, Križevci, Požega, Varaždin, Zagreb-Gradec). Prema Jozefinskom popisu u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji se od 1875. do 1787. nalazi 18 židovskih obitelji sa 111 članova. U Križevačkoj županiji popisane su dvije obitelji sa 15 članova, uz po jednu obitelj u Križevcima (4 člana) i Koprivnici (6 članova); u Požeškoj županiji su dvije obitelji sa 12 članova; u Virovitičkoj županiji tri obitelji sa 17 članova, te u gradovima; Varaždinu 4 obitelji sa 16 članova, Rijeci 4 obitelji sa 34 člana i u Karlovcu jedna obitelj sa 7 članova.³² Uz ovaj opći i ne baš precizan popis, postoje i popisi za određivanje tolerancijske takse koji nam pružaju detaljnije podatke o prvim naseljenim Židovima u Koprivnici i njezinoj okolici.

Prve Židove u okolici Koprivnice nalazimo 1798. u Herešinu (Hereshin) obitelj Alexandera Isaaca sa suprugom i tri kćeri (5) i u Sobotici (Szoboticzi) Salomon Kralij-a ? (prezime nečitko napisano, op.a.) sa suprugom, sinom i kćeri (4). Ukupno ih je 9 osoba. Nekoliko godina kasnije (1801.) pridružuju im se dvije nove obitelji, Davida Jacoba (4) u Sobotici i obitelj Josipa Löbl u Herešinu. Obojica su se 1801. doselili u Podravinu. Ukupno ih je 8 osoba. U okolici Židovi se spominju i u kotaru Ludbreg 1798., kada su popisane obitelji Samuela Brajera/Brayera (5) i Herschl Brajera/Brayera (4), s time da je Herschl Brajer živi u Ludbregu, a Samuel Brajer u Rasinji (Raszinji). Njima se 1801. u Ludbregu pridružio Matthias Israel alias Oizda s dva člana svoje obitelji, a obitelji H. Brayera se povećala sa 5 članova na 9 jer je zaposlio slugu (4). I obitelj Samuela Brajera povećala se s četiri člana na 8 (dobio je sina i 3 slugu).³³

Prema dosadašnjim nalazima istraživača, prve stalno naseljene četiri obitelji u gradu zabilježene su tek 1800. godine, a stanovale su izvan Koprivnice na tzv. Fridmanovu bregu, pokraj kuće koprivničkoga krvnika. Te židovske obitelji su 1800. godine molile da im se odredi manja tolerancijska taksa.³⁴ Prema istraživanjima povjesničara Brozovića, te četiri židovske obitelji u Koprivnici imale su 1800. godine 13 članova.³⁵ Uz Koprivnicu, židovske obitelji nalazimo nastanjene i u drugim dijelovima Križevačke županije. U izvješću komisije za smanjivanje tolerancijske takse Židovima u Križevačkoj županiji navodi se da su židovske obitelji bile nastanjene i u Ludbregu [Samul Brajer (5) i Herschl Brajer (4)] ukupno devet članova.³⁶ Popisi Židova iz Križevač-

³² Ivan ERCEG, Pripreme i struktura Jozefinskog popisa, *Acta Historico-oeconomica*, vol. 18 (1), Zagreb, 1991., 16.; Igor KARAMAN, Pregled stanovništva Hrvatske, Slavonija, Srijema i Bačke u doba Josipa II.-1787., *Zbornik za društvene nauke Matice srpske*, 29., Novi Sad, 1961., 89.-90. Od navedenih popisanih židovskih obitelji i 111 članova bio je 21 oženjen muškarac, 38 dječaka i staraca (udovaca) te 52 žene. Za usporedbu važno je napomenuti da je tada u cijeloj Ugarskoj (zajedno s Hrvatskom) bilo 16.212 židovskih obitelji, tj. 80.894 stanovnika židovske vjeroispovijesti.

³³ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, kut. 81/1798. (207/1798)- Comitatus Crisiensis. Uz ovaj spis našao se i popis iz 1801. godine.

³⁴ Hrvoje PETRIĆ, *Općina i župa Drnje*, Drnje, 2000, 87; Hrvoje PETRIĆ, *Koprivnica na razmeđu epoha (1765. - 1870.)*, Koprivnica-Zagreb, 2000, 17.; Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj*, 24; *Križevačka županija*, kut.156./1800. br.7./1800; HDA-*Križevačka županija*, kut. 157/1800; spis 88./1800. Odluka komisije o toleranciji.

³⁵ Dragutin FELETAR, *Podravina-općine Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*, Koprivnica, 1988, 201.; L. BROZOVIĆ, *Građa za povijest Koprivnice*, 47; Ove židovske obitelji plaćale su općini 20 forinti i 20 krajcara u ime tolerancije poreza. Gradski magistrat se tužio na Židove i u jednom dokumentu napisano je: ...*Zaista, ne možemo se dovoljno čuditi kojim drzovitim čelom tvrdi ovaj narod da je prije u ovoj Kraljevini slobodno boravio i trgovinu tjerao, a da nikakav namet nije plaćao, dočim je općenito poznato, da je istom prije nekoliko godina general Beck bio dozvolio i povjerio im dobavljanje vojničke mondure, pak su se onda naselili što u Bjelovaru, što u Koprivnici. Ali makar da su tu i bili vojni dobavljači, mi ih u našoj jurisdikciji nismo nikada trpjeli toga radi, što otimlju siromašnim oporezovanim varošanima i obrtnicima različitom trgovinom (sukna, tkanine, kože, meda, sira i sl.) sredstva života, pak su se ovi tužili iz dana u dan. Odlučili smo zato na njih namet nametnuti. No, budući škode domaćima, odlučili smo ih ne pustiti ni na tjedne ni na godišnje sajmove. Zato molimo, da se odavle odstrane, što će jedina pomoć biti vapijućem siromašnom narodu.*

³⁶ HDA, *Križevačka županija*, kut. 157/1800; spis 150./1800. Odluka komisije o toleranciji.

ke županije 1800. uz Ludbreg spominju Židove i u Koprivničkom kotaru u mjestima: *Rasinji* (*Raszinja*), *Sobotici* (*Szaboticzer*), *Herešinu* (*Heresin*),³⁷ ali ne i u Koprivnici. Nažalost, do sada nije pronađen popis iz 1800. koji potvrđuje Brozovićev podatak, ali se možemo osloniti na kasniji popis iz 1804./05. (prvi do sada pronađen za Koprivnicu, op.a.) koji navodi u Koprivnici tri židovske obitelji. Taj popis židovskih obitelji 1804./05., osim Židova u Koprivnici, popisuje i obitelji iz ranijih godina (*Rasinja*, *Sobotica*, *Herešin* i *Ludbreg*) koje plaćaju tolerancijsku taksu u iznosu od 20 forinti i 6 krajcara.³⁸ Njemu je dodan i popis Židova u gradu Koprivnici (*citte Capronczensi*). Prema njemu su 1804./05. u Koprivnici živjele obitelji: Ignatiusa Wertheima sa 6 članova, Jakoba (Jacobus) Garnera sa 4 člana i Anne Wolf sa 4 člana. U Koprivnici je ukupno 1805. živjelo 14 židovskih osoba. Što se tiče koprivničkog kotara, u *Rasinji* je i dalje obitelj Samuela Breiera (*Braijer*) sa 9 članova, u *Ivancu* Jakoba Davida s četiri člana, u *Herešinu* obitelj Josipa Löbla (*Leöblen*) s četiri člana i Josipa Steinera s tri člana. Ukupno u Koprivničkom kotaru živi 20 Židova. U *Ludbreškom* kotaru Židovi su nastanjeni samo u *Ludbregu*, i to već ranije spomenuta obitelj *Herschl Breiera* s jedanaest članova.³⁹ Zanimljivo je da Jakob David malo prijavljen u *Sobotici*, a malo u *Ivancu*, vjerojatno iz razloga što još nije dobio dozvolu stalnog boravka pa je popisao u onome mjestu u kojem se u trenutku popisivanja nalazio. Njihovu nastanjenost potvrđuje i prva kanonska vizitacija 1804. kanonika Jurja Pandurića koja izvješćuje da se, uz rimokatolike, u Koprivnici nalaze i Grci i Židovi, ali ne u velikom broju.⁴⁰

Popis židovskih obitelji iz 1807. popisuje obitelji koje su u bile u Križevačkoj županiji i 1805./06. godine. Za kotar Koprivnica podaci su ovakvi: u *Rasinji* živi Samuel Brayer (8), u *Sobotici* David Jacob (4), u *Herešinu* Josip Löbl (4), a u kotaru *Ludbreg*, mjesto *Ludbreg*, *Herschl Brayer* (10).⁴¹ Iz ovog možemo primijetiti da se broj židovskih obitelji od 1800. do 1807. godine nije povećao.

Popis 1808. godine evidentira Židove u Križevačkoj županiji i Koprivnici ovako: u *Ludbregu* živi *Herschl Brajer*, u *Rasinji* Abraham David, a u *Gorici* (*Goricza*) Josip Lustig. U Koprivnici i *Ivanecu* (*Ivanecz*) popisani su Josip Lustig, Josip Löbl, Josip Vatler, Jacob *Herschl*, Isaac *Wertheim* (KO), Anna Wolf (KO) i Mihael Hausner (*Hauszner*). Ukupno je 47 osoba. U drugom dijelu Križevačke županije u *Moslavini* (*Monos. Claudi*) žive Mathias Izrael (5), a u *Erdovcu* Josip *Jekell/Jäckell* (1). Ukupno je u Križevačkoj županiji 1808. živjelo 60 Židova.⁴²

I popis iz 1810. nadalje popisuje iste obitelji, on ujedno donosi za pojedina mjesta i razrez tolerancijske takse pa su tako u *Erdovcu* židovske obitelji 1807./08. plaćale taksu u iznosu od 2 forinta i 24 krajcara, 1808./09. 2 forinta i 21 krajcar, a to je ukupno 1810. bilo 4 forinta i 45 krajcara.⁴³ U *Ludbregu* su Židovi 1807./08. trebali platiti 6 forinti i 27 krajcara, a 1808./09. 6 forinti i 19 krajcara, pa bi 1810. ukupan iznos bio 12 forinti i 46 krajcara.⁴⁴ Iako se tolerancijska taksa trebala plaćati svake godine, kako je do sada vidljivo po drugim županijama u Hrvatskoj i Slavo-

³⁷ HDA, *Križevačka županija*, kut. 161./1800., spisi br. 24.-28./1800.; u *Rasinji* (*Raszinja*) spominje se Samuele Breier (*Breyer*) koji plaća tolerancijsku taksu u iznosu 4 forinte i 48 krajcara, u *Sobotici* (*Szaboticzi*), David Jacob koji ne plaća taksu, a u *Herešinu* (*Heresin*) Löbly ili Leöblui ili Leöblen Josepho (u svakom popisu piše drugačije) koji plaća taksu od 1 forinta i 24 krajcara. U *Ludbregu* se spominje *Herschl Breier*.

³⁸ HDA, *Križevačka županija*, kut. 191./1805. fascikl V./1805.; kutija 193./1805. fascikl VI-spis 413/1805.

³⁹ HDA, *Križevačka županija*, kut. 192./1805. (spisi od 164. do 168.). U dokumentu se nalazi i popis Židova u Križevcima: obitelj Filipa (*Philipus*) *Jekell* sa sedam članova

⁴⁰ Rudolf HORVAT, *Hrvatska Podravina*, (Hrvatska Podravina-povijesne rasprave crtica i bilješke, Zagreb, 1933; Župe u hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost II, Zagreb, 1941.), pretpisak, Koprivnica, 1997., 40.

⁴¹ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, kut. 97/1807, spis 66/1807.

⁴² MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, kutija 99/1808. spis 136/1808.

⁴³ HDA, *Križevačka županija*, kut. 223./1810. (spis 414/1810.)

⁴⁴ HDA, *Križevačka županija*, kut. 223./1810. (spis 415./1810.)

niji, znalo se dogoditi da nije sakupljena jer je židovske obitelji nisu mogle plaćati ili se sakupljač ne bi pojavio, no usprkos tome, Ugarsko namjesničko vijeće ustrajalo je da se sakupe njezini zaostaci. Koliko su uspješni bili u tome, ne znamo jer su za svaku županiju drukčiji podaci. Tako, recimo, u Srijemskoj županiji nisu uspjeli u sakupljanju zaostataka, a za Križevačku županiju do sada nemamo pronađenih podataka.

Individualni popis 1810./11. Židova u križevačkom kotaru nalazi samo Simeona Dobrina čija obitelj ima 8 članova, u koprivničkom kotaru u Koprivnici su popisani Michael Hausner (Hauszner) sa 12 članova, Jakob Herschla sa 7 članova, Adam Wolfa (Volf) sa 3 člana i Isaac Wertheima (Vertheim) sa 5 članova, u Rasinji Abraham David sa 7 članova, u Gorici Josip Lustig (Lusztig) sa 6 članova, u Ivancu Josip Löbl (Leobl) sa 6 članova. U kotaru Ludbreg je i dalje popisana samo židovska obitelj u Ludbregu Herschl Breier (Brajer) sa 12 članova. Prema tome u kotaru Koprivnica i kotaru Ludbreg 1810./11. ukupno je bilo 58 Židova.⁴⁵ Prema tom popisu u koprivničkom kotaru živi 27 Židova, a u kanonskim vizitacijama iz 1810. godine, spominje se da su od ukupno 2015 stanovnika u kotaru Koprivnici bila 23 Židova.⁴⁶

Broj Židova raste iz godinu u godinu pa su unajmili i učitelja za židovsku djecu. Tako je do 1817. u Križevcima i Koprivnici kao učitelj židovske vjere boravio Jakov Friedländer, a onda je tražio premještaj u Zagreb kako bi se oženio kćeri zagrebačkog rabina.⁴⁷

Popis koji je napravio Michael Szinkovich 1818. u Koprivnici evidentira tri obitelji koje žive u gradu. To su obitelji Mihaela Hausnera sa 10 članova, Adama Volf-a/Wolf sa 2 člana i Jacoba Hirschla/Herschla sa 9 članova. Ukupno su ove tri obitelji imale 21 člana.⁴⁸ Popis za cijelu Križevačku županiju 1818./19., uz već spomenute tri obitelji u Koprivnici, navodi Židove i u Ivancu: Josip Szattler (5) i Salomona Sterna (5), u Botinovcu: Josip Lustiga (6), u Subotici: Abrahama Bethlehaimaa (9), u Rasinji: Mojses Hausnera (4) i Daniela Hobera (3), u Križevcima: Simon Dobrina (8), Svetom Petru: Josipa Jekella (Jekl) (3), u Moslavini: Mathiasa Izraela (4) i Martina Grünhuta (4), i u Ludbregu: Herschl Brayera (9). Ukupno je 1818./19. u Križevačkoj županiji nastanjeno 83 Židova.⁴⁹ Popis iz 1820./21. evidentira da u broju židovskih obitelji u Koprivnicu nema promjena, i dalje su to tri obitelji koje imaju jedino povećanje broja članova unutar obitelji te ih je sada ukupno 24 osoba. Povećala se obitelj Jacoba Herschla na 12 osoba.⁵⁰ Iduće godine popis Židova Križevačke županije 1820./21. navodi da u županiji ima ukupno 95 židovskih duša koje plaćaju 3730 forinti tolerancijske takse i po mjestu stanovanja raspoređene su ovako: u kotaru Križevci živi Simeon Dobrin (7) i Joseph Jekll (4), u kotaru Vrbovec (*Verboczensis*) živi Martin Grünhut (5), u kotaru Moslavina živi udovica Anna Izrael (6) i Petar Goldschmidt (4). Istodobno u kotaru Koprivnica živi 10 obitelji, a to su obitelji: Mihaela Hau(s)znera (10), Adama Wolfa (2), Jacoba Herschela (11), Josipa Szattlera (5), Salamona Szattlera (3), Salomona Sterna (5), Leopolda Grünvalda (3), Henrika Königsbergera (2), Abrahama Betleheima (9) i Josipa Lustiga (6). U kotaru Ludbreg nema promjena te i dalje živi jedna obitelj već spomenutog Herschl Brajera sa 13 članova koja plaća taksu od 1000 forinti.⁵¹

Kako se kretao broj Židova u Koprivnici tridesetih godina 19. stoljeća nije poznato jer sljedeći poznati popis je tek iz 1873. godine i, prema njemu, u Koprivnici živi 8 židovskih obitelji, i to su

⁴⁵ HDA, *Križevačka županija*, kut. 227./1810. (spis 1240-1247/1810). Dotle je u drugom dijelu Križevačke županije u Osekovom, kotar Moslavina popisan Mathias Israel sa 6 članova,

⁴⁶ Rudolf HORVAT, *Hrvatska Podravina*, 40. Vizitacija kanonika arhidakona Matije Vađona

⁴⁷ Janko BARLÉ, Svaštice-Još neko priloga k povijesti Židova u Hrvatskoj, *Vjesnik arhiva*, IV., Zagreb, 1902., 193.

⁴⁸ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 179/1818.; spis 143/1819

⁴⁹ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 332/1818

⁵⁰ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 61/1821.

⁵¹ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 351/1821.

Jacobus Hirschel (5), Ignatus Gross (4), Leopoldus Hirschel (4), Jacobus Fürst (7), David Kiss (11), Leopoldus Betelheim (4), Maria Hoffman (1) i Michael Hausner (1). Ukupno je to 37 osoba.⁵² U Ludbreg se 1839. (vjerojatno i ranije) doseljava obitelj Deutsch, i to Marcus Deutsch sa ženom i djecom (7) i Josip Deutsch sa ženom i djecom (4).⁵³

Godine 1840. Ugarski je sabor člankom 29./1840. dopustio stalno naseljavanje Židova u sva mjesta i gradove Ugarske, kao i u Hrvatsku, osim u rudarske predjele, a Hrvatski sabor to nije dočekao s oduševljenjem, nego je svojim poslanicima naložio da se u Ugarskom saboru protive tom zahtjevu. Njihovo protivljenje nije naišlo na odobrenje. U Hrvatskoj je tada živjelo po gradovima (Zagreb, Koprivnica, Osijek i dr.) i selima oko 2000 Židova.⁵⁴ Ne baš pouzdani podaci o broju Židova mogu se pratiti i po popisu iz 1839./40. godine. Prema tom popisu, u banskoj je Hrvatskoj 1840. stalno bilo naseljeno 2100 Židova, a raspoređeni su po županijama ovako: u Hrvatskoj vojnoj krajini ne stanuje nijedan Židov, u Križevačkoj županiji 145, Primorskoj 105, Požeškoj 223, Srijemskoj 80, Slavonskoj vojnoj krajini 290, Varaždinskoj županiji 474, Virovitičkoj 472 i Zagrebačkoj županiji 313 stalno naseljenih Židova.⁵⁵ U popisu za 1839., 1840. i 1841. u Koprivnici se navodi deset obitelji s ukupno 65 članova. To su obitelji Jacobusa Hirschla (5), Ignatiusa Grossa (7), Leopold Hirschl (5), Jacobus Fürst (13), David Kiss (9), Leopold Betleheim (8+ 2 sluga kršćana), Maria Hofmann (3), Josep Rosenfeld (8), Alex Heinrich (5), Leopold Stern (4). Novo doseljene su tri obitelji: Rosenfeld, Heinrich i Stern, a jedna se odselila: Hausner.⁵⁶ Prema kanonskim vizitacijama iz 1847., od 3270 stanovnika u Koprivnici stalno naseljenih je 40 Židova.⁵⁷ U službenom popisu iz 1847./48. ta je brojka nešto manja jer je u kotaru Koprivnici popisano 8 židovskih obitelji: Ignatius Kreuc (6), Josephus Steiner/Steyner (5), Samuel Firsl (7), Josephus Fridfelld (3), Alexander Mailender (2), Theresia vidua Betlheim (3), Josephus Steiner (5) i Jacobus Spiear (4), pa bi prema tome u Koprivnici došlo do opadanja broja Židova jer ih je sada popisano 35.⁵⁸ Možda je u nekoliko godina došlo do protjerivanja Židova iz grada, ali za to nemamo pouzdane dokumente osim teksta dopisnika Ivana Vrančića iz *Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih* u kojima piše da su 1847. kaniški Židovi preplavili koprivničko tržište, zbog čega se povećala cijena proizvoda. Prema pisanju dopisnika, gradski kapetan istjerao je židovske trgovce i stekao hvalu *svega građanstva*, pa je možda i dio koprivničkih Židova s njima protjeran.⁵⁹ Do kraja 1848. Židovi u Koprivnici uspjeli su organizirati i svoje vjerske institucije. Prema nekim podacima, u Koprivnici već od 1834. postoji židovsko društvo *Chevra Kadischa* sa svrhom potpomaganja u organizaciji sprovoda,⁶⁰ a prve su sahrane na koprivničkom groblju bile 1842. godine.⁶¹ U dopisu Židovske općine iz Koprivnice Odjelu za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade navodi se da je židovska općina utemeljena 1847. godine.⁶²

⁵² MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 10/1838.

⁵³ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 122/1839.

⁵⁴ *Katalog izložbe - Židovi na tlu Jugoslavije*, 206.

⁵⁵ Mladen LORKOVIĆ, *Narod i zemlja Hrvata*, Zagreb, 1939. pretisak, 1996., 88. Prema Elek FÉNYES, *Magyarország statisztikája*, Pesten, 1842./1843., 47.-52.

⁵⁶ MOL, Helytartótanácsi Levéltár, C-55, *Departamentum Judaeorum*, spis 28/1842.

⁵⁷ K. ŠVARC, *Kratka povijest koprivničke židovske zajednice*, 378; Rudolf HORVAT, *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, Zagreb, 1943, 17.-19.; L. BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, 80.

⁵⁸ HDA-Križevačka županija, kutija 424/1847; (2420/1847.)

⁵⁹ H. PETRIĆ, *Koprivnica na razmeđu epoha*, 68. Autor članka u Novinama opisuje ih riječima: *Da su to ljudi koji kakav pošten zanat ili trgovinu tjeraju, jošte bi jezik za zube metnuli-nu sve samo dečurlija iz željezne županije isterana, ovdje od kuće do kuće hodeća, svet očevidno varajuća i mnogo smutnje izvršeća.*

⁶⁰ Gyula/Julije DIAMANT, *A zsidók története Horvátországban az egyenjogúsításig*, Budapest, 1912., 34.

⁶¹ Melita ŠVOB, *Židovi u Hrvatskoj-migracije i promjene u židovskoj populaciji*, Zagreb, 1997., 182.

⁶² HDA-Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade, kutija 30./1892., spis 34 (14.588/1892.)

Po podrijetlu dolaska, većina doseljenih Židova u Podravini do 1848. je iz Ugarske: Gyögyes, Melek, Nagy Kanizsa, Miklò, Sziget, Nemes Patro, Csurgo, Berzencze, Nagybjom, Zálaeger-szék, Mocsolád, Tétény, Kaposmezö, Vásvár, Kis Komárom itd., a glavnina je obitelji iz Schlaininga u Burgelandu.⁶³ I dalje najviše židovskih obitelji živi u okolici Koprivnice i na selu, ne u samom gradu. Na kraju mogu zaključiti da je useljavanje Židova u Koprivnicu i njezinu okolicu do 1848. bilo sporo, ali kontinuirano. Iako gradski magistrat nije dozvolio da dođe do prevelikog povećanja židovskih obitelji u Koprivnici, kao što je to slučaj u Varaždinu, tih osam privilegiranih židovskih obitelji jezgra su kasnije ugledne koprivničke židovske zajednice.

SUMMARY

Jews were merchants in Koprivnica since mid 18th century, but the first Jewish families settled only around year 1800. however, Jewish settlers in the neighboring area had settled somewhat earlier. Until 1848, Jews were coming as settlers to Koprivnica slowly but continuously. Even though their number were small, 40 souls or just 8 families, they managed to form a core of the future Jewish community here, establishing their community, their graveyard, Chebra Kadische and complementary religious events.

⁶³ L. BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, 48.